

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРАВООХОРОНЦІВ

Статтю присвячено обґрунтуванню педагогічних умов формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх офіцерів-правоохоронців.

Ключові слова: лінгвосоціокультурна компетентність, майбутні офіцери-правоохоронці, компетентнісний підхід, лінгвокраїнознавчі знання та вміння.

Статья посвящена обоснованию педагогических условий формирования лингвосоциокультурной компетентности будущих офицеров правоохранительных органов.

Ключевые слова: лингвосоциокультурная компетентность, будущие офицеры правоохранительных органов, компетентностный подход, лингвострановедческие знания и умения.

The article is devoted to the pedagogical conditions of linguistic-socio-cultural competence in the future law enforcement officers.

Key words: linguistic social-cultural competence, future law-enforcement officers, competence approach, linguistic-cultural knowledge and skills.

Постановка проблеми. Концепція модернізації освіти передбачає широке впровадження компетентнісного підходу. З його позицій основним результатом діяльності педагогічного колективу вищого навчального закладу має стати підготовка компетентного випускника, здатного використовувати отримані знання в реальному житті, в умовах професійної діяльності.

Однією з умов ефективної професійної діяльності майбутніх офіцерів-правоохоронців є формування у них лінгвосоціокультурної компетентності. Її зміст полягає не тільки в оволодінні іноземною мовою як засобом спілкування, але й реалізується в засвоєнні спеціальних теоретичних знань, що належать до таких навчальних дисциплін, як культурологія, лінгвокраїнознавство, психологія міжкультурного спілкування.

Аналіз актуальних досліджень. Сучасний етап розвитку суспільства вимагає розширення та удосконалення загальноосвітніх знань курсантів. Можна стверджувати, що активізація їх свідомої, творчої, пошукової діяльності, яка базується на використанні лінгвокраїнознавчих знань, підвищує практичний, загальноосвітній, виховний

та розвивальний потенціал вивчення іноземних мов. Саме тому у своєму дослідженні ми спираємось на те, що розробка методичних матеріалів, які б відбивали лінгвокраїнознавчий підхід до навчання іноземної мови, є особливо актуальною.

Мета статті – обґрунтувати педагогічні умови формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх офіцерів-правоохоронців у процесі професійної підготовки.

Вклад основного матеріалу. Методика навчання іншомовному спілкуванню починається з відбору навчального матеріалу. Загальновідомо, що будь-який відбір – це насамперед обмеження обсягу матеріалу, його мінімізація з огляду на вихідні навчальні фактори: програму, розподіл навчальних годин, етап навчання, контингент курсантів. Це передбачає: 1) визначення одиниці відбору; 2) визначення критеріїв відбору.

У нашому дослідженні джерела відбору навчального матеріалу соціокультурного характеру (реалії, факти та явища національної культури) були польськомовними та англomовними: фразеологічні словники, відео- та аудіозаписи, засоби масової інформації, підручники. Джерелами відбору формул мовленнєвого етикету були автентичні, письмові тексти.

Відомо, що оволодіння матеріалом, розвиток і виховання особистості відбуваються лише за умови прояву її високої активності у навчально-пізнавальній діяльності. Організована діяльність, у якій курсант бере участь без бажання, є малоефективною та такою, що не сприяє розвитку. Потреби і мотиви навчальної діяльності суттєво впливають на активність курсантів, їх ставлення до навчання і, зрештою, на результати.

Сильним мотивуючим фактором є прийоми навчання, які задовольняють потреби курсантів у новизні матеріалу, що вивчається, та різноманітності вправ, що виконуються. Використання різноманітних прийомів навчання сприяє закріпленню мовних явищ у пам'яті, створенню більш стійких зорових та слухових образів, підтриманню інтересу та активності курсантів.

Робота з друкованим текстом дає змогу курсантам глибоко осмислити навчальний матеріал, закріпити його, виявити самостійність у навчанні. Читання іноземною мовою має як освітнє, так і виховне значення. Тематика та ідейна спрямованість відібраних для читання текстів, сприяють моральному вихованню курсантів. Це також є засобом збудження і підтримання інтересу до іноземної мови: саме в процесі продуктивного читання у курсантів виникає почуття

задоволення своєю діяльністю, відчуття реальності спілкування іноземною мовою.

Дуже часто на початковому етапі вивчення іноземної мови є поширеним використання спеціально складених адаптованих текстів. У реальній практиці комунікації таких текстів зазвичай не існує, бо вони спеціально розроблені авторами посібників і призначені виключно для навчального процесу. Ці тексти зорієнтовано на навчальні цілі, які мають бути досягнуті у вивченні іноземної мови. У них зберігається принцип поступового ускладнення, що забезпечує їх доступність. Практика показує, що через певний час такі спеціально складені тексти перестають задовольняти як викладача, так і курсантів через їх змістовну бідність та штучність, а також відсутність багатьох ознак природного мовлення.

Ми вважаємо, що опрацьовані (адаптовані) тексти доцільно пропонувати безпосередньо на початку навчання: спершу тексти з більшою мірою переробки для курсантів, у яких ще недостатньо розвинуті навички читання і небагатий мовний досвід. Поступово рівень адаптації потрібно зменшувати і зрештою пропонувати курсантам автентичні тексти, які взагалі не підлягали переробці.

Автентичний текст (від англ. «природний», «натуральний») – це невід’ємний компонент ситуації, теми і комунікативного наміру. Автентичним традиційно прийнято називати текст, який не був спочатку призначений для навчальних цілей. Правомірність звернення до такого типу текстів пояснюється тим, що вони краще сприймаються суб’єктами навчання, з більшим ентузіазмом та зацікавленням [1].

Використання автентичних, неадаптованих текстів, призначених для носіїв мови, має свої переваги. Використання штучних, спрощених текстів може надалі зашкодити розумінню текстів з реального життя. Препаровані навчальні тексти втрачають характерні ознаки як особливої одиниці комунікації, позбавлені авторської індивідуальності, національної специфіки. Автентичні тексти, які характеризуються різноманітністю стилю та тематики, сприяють появі у суб’єктів навчання інтересу. Вони є оптимальними засобами для вивчення культури країни, мова якої вивчається, ілюструють її функціонування у формі, прийнятій її носіями у природному соціальному контексті.

Отже, можна зробити висновок, що читання автентичних текстів лінгвокраїнознавчого змісту сприяє підвищенню комунікативно-пізнавальної мотивації, формує лінгвосоціокультурну компетентність, позитивно впливає на особистісно-емоційний стан курсантів, забезпечує можливість одночасного звернення до мови і культури.

Одним із дієвих методів навчання іноземної мови є рольова гра. Чимало методистів стверджують, що вона є найбільш ефективною для розвитку навичок усного мовлення, аудіювання та іншомовного професійно орієнтованого спілкування [2; 4].

Рольова гра (role play) визначається окремими авторами (J. Revell, J. Taylor) як спонтанна поведінка і реакція на поведінку інших людей, що беруть участь у гіпотетичних ситуаціях. У своєму посібнику із військової педагогіки Д. Іщенко описує ділову (пізнавальну) гру як метод навчання майбутніх військовослужбовців. Він підкреслює, що це дозволяє різнобічно перевірити компетентність курсанта через створення імітаційної моделі, конкретної ситуації та вирішення в ній конкретного рольового завдання. У такій грі виявляються індивідуальні особливості курсантів щодо прийняття відповідальних рішень у напружених обставинах, ефективно використовуються можливі посади. Головним результатом є насамперед розвиток у підлеглих рефлексивного мислення, здатності розуміти свою поведінку в ігровій групі, свою логіку вирішення проблеми і свої недоліки в організації розумового процесу [5].

Навчально-рольова гра у вивченні іноземної мови є перш за все комунікативно-мовленнєвою діяльністю курсантів, у ході якої вони виконують різні соціальні та міжособистісні ролі, використовуючи при цьому не тільки вербальні, але й невербальні засоби спілкування (міміку, жести тощо).

Взаємозв'язок між знаннями і практичним досвідом, який забезпечується у грі, дає можливість курсантам більш чітко усвідомити цілісність майбутньої професійної діяльності, відкрити особистісний сенс навчання, побачити свої помилки й оцінити досягнення. Наочність пошуку й кінцевого результату спрямовує до більш глибокого розуміння навчального матеріалу, дає можливість відчути впевненість у своїх силах, розкріпачує інтелектуальні можливості курсантів. У рольовій грі формуються такі взаємини, що сприяють організації ділового співробітництва, насичують мікрольове спілкування морально-психологічним змістом, налаштовують гравців на спільне розв'язання проблем, які виникають у процесі гри [6].

Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що організація ігрової взаємодії курсантів на основі діалогічного спілкування – необхідна умова вирішення навчальних проблем, підготовки і прийняття узгоджених рішень, розвитку пізнавальної активності курсантів у навчанні і майбутній діяльності. Кожен учасник гри відповідно до цього принципу не тільки має право, але й повинен висловлювати

свої погляди на усі питання, що виникають у грі. У діалозі, як стверджують психологи, зароджується й активізується мислення, оскільки в умовах суперечливих позицій і точок зору потрібно відшукати ту альтернативу, якою в готовому вигляді не володіє жоден з учасників [7].

Діалог передбачає розумову і мовленнєву активність учасників, завдяки якій досягається ефект спільної діяльності, формуються професійне мислення і комунікативна компетентність. У процесі гри курсант має проаналізувати ситуацію, вичленити проблему, сформулювати її у вигляді задачі, розробити способи і засоби її розв'язання, прийняти конкретне рішення і довести його правильність, здійснити відповідні практичні дії. Включення до проблемної ситуації характеризується пізнавально-емоційним станом, коли курсант сам задає питання про невідомі для нього знання, способи діяльності чи принципи розв'язання.

Відомо, що спілкування людей відбувається в межах різноманітних ситуацій, різних «соціальних ролей» співрозмовників і включає в себе вербальну та невербальну поведінку, бо в усному мовленні інформація передається мовними та немовними засобами. Тому і навчання спілкуванню може бути лише ситуативно обумовленим. Це завдання можна виконати шляхом комунікативно-практичного спрямування мовного курсу у вищому навчальному закладі через мотивацію курсантів користуватися іноземною мовою у будь-яких життєвих ситуаціях і виявляти мовленнєву компетенцію у різних видах мовленнєвої діяльності.

Великі можливості для активізації навчального процесу дає використання пісенного матеріалу. Пісня як один із важливих жанрів музичної творчості завдяки тексту образно відтворює різні сторони соціального життя народу країни, мова якої вивчається. Пісні, як і будь-якому іншому витвору мистецтва, властива комунікативна функція, тобто передавання адресатові змісту, закладеного автором. Використання пісень польською мовою актуальне на початковому етапі вивчення мови. На заняттях у ВВНЗ ми залучали пісню не тільки як паузу, відпочинок, але і як своєрідну опору для формування фонетичних, лексичних та граматичних навичок. Досвід показав, що пісні органічно входять до курсу вивчення мови на усіх етапах. Вони створюють сприятливу емоційну атмосферу, розкріпачують курсантів, чудово знімають напругу і втому. Через пісню інформація отримується з «природних форм мови і не додається зовні штучним щодо мови шляхом» [8]. Пісенний матеріал як один з елементів національ-

но-культурного компоненту відображає країнознавчу специфіку та має культурологічну цінність.

Результати аналізу науково-педагогічної науки свідчать про те, що використання відеоматеріалів допомагає розвивати різноманітні сторони психічної діяльності курсантів, насамперед, пам'яті та уваги. Під час перегляду в аудиторії виникає атмосфера спільної пізнавальної діяльності. За таких умов навіть неухважні курсанти уважно спостерігають за сюжетом на екрані. Глядачам треба докласти деяких зусиль для того, щоб зрозуміти зміст фільму, що демонструється. Невимушена увага переходить у довільну, її інтенсивність впливає на запам'ятовування.

Отже, на тривалість збереження країнознавчого та мовного матеріалу позитивно впливає використання різних каналів надходження інформації, зокрема слухового, зорового, моторного сприйняття. Властивість навчальних відеофільмів впливати на курсантів, зокрема привертати їх увагу, впливати на обсяг пам'яті та тривалість запам'ятовування, викликати певні емоції та підвищувати мотивацію навчання, сприяють інтенсифікації навчального процесу і створюють умови для формування лінгвосоціокультурної компетентності.

Відеоматеріали дозволяють наочно спостерігати поведінку і особливості мовленнєвого спілкування комунікантів. Ще однією перевагою відеоматеріалів є поєднання мовленнєвого та візуального каналів: якщо хтось щось говорить, то ми краще розуміємо і сприймаємо контекст мовленнєвого спілкування, коли бачимо того, хто говорить. Крім цієї переваги є й інша: на основі відеоматеріалів можна аналізувати та інтерпретувати використання мови в конкретній комунікативній ситуації, сприяти осмисленню фрагментів мовленнєвої та соціальної поведінки в їх єдності, розвивати навички розуміння мовлення на слух. Відеофільми є таким навчальним матеріалом, завдяки якому майбутні офіцери можуть отримати значний обсяг різноманітної інформації.

Загальновідомо, що засвоєння – це пізнавальна активність особистості, внаслідок якої формуються знання, уміння та навички, і яка являє собою внутрішній, психологічний зміст навчання. Засвоєння знань відбувається поетапно. «Міцність засвоєння знань залежить не тільки від наступної спеціальної роботи з їх закріплення, але й від первинного сприйняття матеріалу, а осмислене його сприймання – не тільки від первинного з ним ознайомлення, але й від наступної роботи» [9].

Вправа – «це метод навчання, що полягає у повторенні певних дій, під час яких курсанти виробляють уміння й навички застосуван-

ня вже набутих знань» [3]. Таким чином, метою вправи є формування, вдосконалення та розвиток умінь і навичок у різних видах мовленнєвої діяльності.

Розвиток та вдосконалення полікатегоріальних умінь використання культурологічної інформації ґрунтується на різних вправах.

Метою *репродуктивних вправ* є введення лінгвокраїнознавчої інформації у формування умінь розпізнавати та розуміти висловлювання (усне або письмове).

У *реконструктивних вправах* курсанти відтворюють повністю або зі змінами сприйнятий ними матеріал.

У *творчих вправах* курсанти самостійно формулюють висловлювання різних рівнів в усній або письмовій формі, володіючи досконало НМО I та II рівнів та використовуючи при цьому культурологічну інформацію.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, розглянуті зміст, форми, методи та прийоми формування лінгво-соціокультурної компетенції у майбутніх офіцерів-правоохоронців, досвід відбору навчального матеріалу, а також власний емпіричний матеріал, дозволили нам зробити висновок, що формування лінгво-соціокультурної компетентності майбутніх офіцерів-правоохоронців буде більш результативним, якщо у професійній підготовці забезпечити використання автентичних матеріалів (аудіо-, відео-, тексти) соціокультурного характеру та спеціальних вправ; орієнтацію викладачів на діалогічну форму спілкування з курсантами; послідовне введення автентичних матеріалів з урахуванням рівня комунікативної підготовки курсантів; використання у процесі навчання комунікативних вправ; сприятливу соціально-психологічну атмосферу на заняттях; усвідомлення курсантами значущості нових знань, умінь та навичок для майбутнього міжкультурного спілкування. Перспективами подальших досліджень у напрямі обраної нами теми є розробка моделі формування лінгво-соціокультурної компетентності майбутніх офіцерів-правоохоронців.

Література

1. *Полушина Л.Н.* Текстотека учебника как основа формирования социокультурной компетенции: дис ... канд. пед. наук / Полушина Л.Н. – М., 1995. – 386 с.
2. *Палюк Л.Г.* Проблема обучения устному деловому общению будущих специалистов банковской сферы / Палюк Л.Г. // Иноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 41–44.

3. *Лозниця В.С.* Психологія і педагогіка: основні положення: [навч. посіб. для самостійного вивчення дисципліни] / В.С. Лозниця В.С. — К. : Ек-сОб, 2000. — 304 с.
4. *Селіверстов С.І.* Формування у студентів комунікативних умінь як передумова їх професійної компетенції / С.І. Селіверстов // Іноземні мови. — 1999. — № 2. — С. 58.
5. *Іщенко Д.В.* Військова педагогіка: курс лекцій: [навч. посіб.] / Д.В. Іщенко. — Хмельницький: Вид-во Академії ПВУ, 1998 — 159 с.
6. *Деркач А.А.* Формирование и развитие профессионального мастерства руководящих кадров: социально-психологический тренинг и прикладные психотехнологии / А.А. Деркач, А.П. Ситников. — М. : Луч, 1993. — 72 с.
7. *Олійник Т.І.* Интенсификация обучения диалогической речи с помощью ролевой игры в VII классе средней школы // Дис...канд. пед. наук / Олійник Т.І. — Киев, 1986. — 180 с.
8. *Орлова Н.Ф.* Совершенствование устной речи студентов старших курсов с использованием музыкальной наглядности: Дис...канд. пед. наук / Орлова Н. Ф. — С.-П., 1991. — 215 с.
9. *Рубинштейн С.Л.* Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. — М. : Педагогика, 1973. — 427 с.